

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1961.1.02>

RENTAABLUS JA TEMA TÕSTMISE PÕHITEGUREID EESTI NSV SOVHOOSIDES

H. ELENURM,

majandusteaduste kandidaat

Tootlike jõudude arendamise ning kommunismi materiaalse ja tehnilise baasi loomise suureulatuslike ülesannete täitmise üheks oluliseks tingimuseks on ettevõtete rentaablus. Juba V. I. Lenin sidus ettevõtete isemajandamisele üleviimise «vajadusega tõsta tööviljakust ning saavutada iga riikliku ettevõtte rentaablus ja tulukus».¹

Isemajandava ettevõtte iseloomustavaks jooneks on see, et sissetulekud katavad tootmiskulud, ja mitte ainult ei kata, vaid annavad ka tulude ülejääki, puhastulu ehk kasumit. Kuigi rentaablus ei ole sotsialistlikus majanduses eesmärgiks omaette, nagu ta seda on kapitalismi tingimustes, on akumulatsioonil ettevõtete arendamise seisukohalt siiski tähtis osa täita. Ettevõtete ja tootmisharude rentaabluse tõus viib akumulatsiooni suurenemisele, akumulatsioon aga on sotsialistliku tootmise laiendamiseks ja tehniliseks täiustamiseks tehtavate kulutuste katmise allikaks. Seepärast rõhutatakse Kommunistliku Partei ja valitsuse otsustes rentaabluse tõstmise vajadust rahvamajanduses, sealhulgas ka põllumajanduslikes ettevõtteis.

Eesti NSV sovhooside rentaablustest

Ökonoomse majandamise ja rentaabluse suurendamise küsimused on eriti aktuaalsed sovhoosides, mis peavad olema eeskujuks sotsialistliku suurpõllumajanduse arendamisel. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvudes aastaiks 1959—1965 on märgitud, et sovhooside kui juhtivate sotsialistlike ettevõtete osatähtsus põllumajanduses peab veelgi suurenema, kusjuures tuleb tagada nende kõrge rentaablus.²

Tootmise arendamisel ja tööviljakuse tõstmisel on Eesti NSV sovhoosid saavutanud hinnatavaid tulemusi. Kui 1955. aastal tuli sovhoosi kohta põllumajanduslikku maad alla 1,3 tuhande hektari ning kaubatoodang ulatus 2 milj. rublani *, siis 1959. aastal oli põllumajanduslikku maad sovhoosi kohta keskmiselt 3,5 tuhat hektarit ja kaubatoodang moodustas 3,7 milj. rubla. Seoses sovhooside maa-alase suurendamise ning loomade arvu ja

¹ V. I. Lenin, Teosed, kd. 33, Tallinn, 1955, lk. 159.

² NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965. Tallinn, 1959, lk. 46.

* Käesolevas artiklis on rahalised väärtused antud vanades rublades.

produktiivsuse tõusuga suurenes tunduvalt nende osatähtsus riigi varustamisel põllumajandussaadustega. Vabariigi sovhoosid ja teised riiklikud majandid andsid 1959. aastal varutud piimast 21, lihast 31, munadest 36, kartulist 32 ning köögiviljast 58%.

Tervikuna töötas sovhooside süsteem 1959. aastal rentaabliit, andes 13,4 milj. rbl. kasumit. Rentaablus, väljendatud toodangu realiseerimisest saadud kasumi ja vastava toodangu täieliku omahinna suhtena, oli seejuures 4,2%.

Paljusid vabariigi sovhoose iseloomustab kõrge tootmiskultuur ja rentaablus. Tuleb aga märkida, et rentaabluse poolest erinevad sovhoosid suuresti. Eesrindlikumates neist, nagu Viiratsi, Lenini-nimeline jt., ulatus rentaablus 21—22%-ni, paljudes aga esines kahjumlikkus, mis mitmes sovhoosis ulatus 20%-ni. Samuti oli tunduvalt erinevusi sovhooside eri tootmis-
harude rentaabluses (tab. 1).

Tabel 1

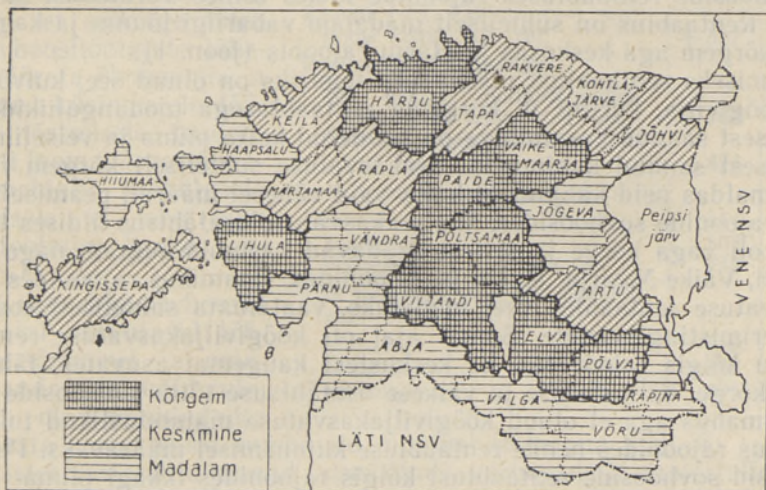
Tootmisharude rentaablus 1959. aastal

	Kaubatoodang, tuh. ts	Kaubatoodangu maksumus oma hinnas, tuh. rbl.	Rahalised sissetulekud kaubatoodangust, tuh. rbl.	Kasum (+), kahjum (-), tuh. rbl.	Rentaablus, %-des
Taimikasvatuses					
Teravili	82,5	8 048	7 518	- 530	- 6,6
Kartul	335,7	12 743	22 932	+ 10 189	79,9
Köögivili	111,8	7 157	10 701	+ 3 544	49,5
Muu		3 981	5 097	+ 1 116	28,0
Kokku		31 929	46 248	+ 14 319	44,8
Loomakasvatuses					
Veisekasvatus		171 620	147 509	- 24 111	- 14,0
Sealhulgas:					
piim	1 014,3	123 643	113 318	- 10 325	- 8,4
veiseliha	57,3	42 758	25 181	- 17 577	- 41,1
elusloomad		5 219	9 010	+ 3 791	72,6
Seakasvatus		133 721	131 723	- 1 998	- 1,5
Sealhulgas:					
sealiha	130,5	132 280	129 692	- 2 588	- 2,0
Linnukasvatus		13 049	13 612	+ 563	4,3
Sealhulgas:					
munad, tuh. tk.	13 422	8 283	10 608	+ 2 325	28,1
linnuliha		4 743	2 938	- 1 805	- 38,1
Lambakasvatus		1 678	715	- 963	- 57,4
Sealhulgas:					
vill, ts	166	931	293	- 638	- 68,5
lambaliha	0,856	688	343	- 345	- 50,1
Karusloomakasvatus		25 691	52 454	+ 26 763	104,2
Muu		3 296	3 701	+ 405	12,3
Kokku		349 055	349 714	+ 659	0,2
Muudes harudes		23 084	25 098	+ 2 014	8,7
Kõik kokku		404 068	421 060	+ 16 992	4,2

Kui sissetulekud kaubalistes taimikasvatusharudes ja karusloomakasvatuses ületasid 1,5—2-kordselt vastava toodangu omahinna, siis põhilistes loomakasvatusharudes ei katnud toodangu realiseerimisest saadud sissetulekud tehtud kulutusi ja ainult karusloomakasvatuse kõrge rentaab-

lus võimaldas sovhooside süsteemis tervikuna saavutada rentaabluse. Selline olukord äratas tähelepanu seetõttu, et kahjumid esinesid just põhiliste saaduseliikide — piima ja liha — osas. Veised ja sead annavad teatavasti kaks kolmandikku sovhooside üldistest sissetulekutest, kuludest aga lan-geb neile üle 75%, sealhulgas 42,5% veistele.

Piima-, samuti veise-, sea- ja linnuliha tootmine sovhoosides on pidevalt olnud mitterentaabel. Nelja aasta (1956—1959) keskmisena olid sovhooside sissetulekud kulutustest väiksemad piima osas 6,7%, veiseliha osas 44,2%, sealiha osas 4,3% ja linnuliha osas 37,1%. Loomakasvatuses esinevaid kahjumeid on aidanud kompenseerida taimekasvatuse kõrgem rentaablus. Nii oli nelja aasta keskmine rentaablus kartulil 59,1% ja köögiviljal 43,8%.

Joon. 1. Rentaablus 1959. aastal (ilma karusloomakasvatusest).

Sovhoosidest töötas 1959. aastal rentaablilt 43,9%. Karusnahkadest, kartulist ja köögiviljast said kasumit kõik neid saadusi realiseerinud sovhoosid, tõuloomadest said kasumeid 90%, sealihas 35,4% ja piimast 10,7% sovhoosidest. Veiseliha tootmine aga andis kõigis sovhoosides kahjumit.

Olgu märgitud, et ka Läti NSV ja teistegi liiduvabariikide sovhoosides oli loomakasvatust suhteliselt väherentaabel.

Lähem analüüs näitab, et ka eesrindlikes sovhoosides olid kasumid kõige väiksemad ja rentaablus kõige madalam põhiliste saaduste, nimelt piima ja veiseliha osas. Viiratsi ja Lenini-nimelises sovhoosis oli kõrge tootmistaseme ja madala omahinna tõttu 1959. aasta tootmistulemuseks 1—1,3 milj. rbl. kasumit ning rentaablus ulatus 21—22 protsendini. Seejuures oli Lenini-nimelises sovhoosis köögiviljakasvatuse rentaablus 103%, kartulikasvatuse rentaablus 192%, sealiha tootmise rentaablus 21%, piima- tootmise rentaablus aga ainult 9% ja veiseliha tootmise rentaablus —34%.

Suur kahjumlikkus veiseliha tootmisel on põhjustanud olukorra, et mida ulatuslikumalt veiseliha toodetakse, seda madalamaks kujuneb veisekasvatuse ja kogu sovhoosi rentaablus. Sovhoosides, kus veiseliha kogus majandi kohta ületas 750 tsentnerit, oli veiselihast saadud kahjum üle 4 korra suurem ja üldine rentaabluse tase ligi 5% madalam, kui veiseliha vähe — kuni 250 ts — tootnud sovhoosides. Veiseliha tootmise kahjumlikkust aitas mõnevõrra hüvitada tõuloomade müümine. Neis sovhoosides,

kus selleks kõrgeväärtusliku tõukarja näol olid vastavad eeldused, andis tõuloomade müük tähelepanavat tulude ülejääki ja aitas kaasa majandi rentaabluse üldisele tõusule. Et vabariigi sovhoosides on tõuloomade kasvatamiseks ja realiseerimiseks soodsad tingimused, siis tuleb võimaluste piirides laiendada sellega tegelevate sovhooside hulka. Kuid samal ajal ei saa jätta arvestamata ka lihatoodangu suurendamise vajadust. Teatavasti tuleb vabariigi sovhoosides 1965. aastaks veiseliha toodang suurendada enam kui 2-kordseks.

Järelkult, kuigi veiseliha tootmine piima- ja sealiha tootmisega võrreldes tagaplaanile jääb, avaldab tema tootmise ulatus ja kasumid või kahjumid ka edaspidi majandi rentaablusele määravat mõju. Seepärast pole õige veiseliha tootmise rentaabluse küsimust alahinnata.

Sovhooside rentaabluses rajoonide lõikes esineb võrdlemisi suuri erinevusi. Rentaablus on suhteliselt madalam vabariigi lõuna- ja kagurajoonides, kõrgem aga keskosas ja Harju rajoonis (joon. 1).

Peamiseks rentaablust määravaks teguriks on olnud see, kuivõrd sealiha, köögivilja, kartuli jt. kõrgema rentaablusega toodanguliikide realiseerimisest saadud kasumitega on suudetud katta piima ja veiseliha realiseerimisest saadud kahjumeid. Seakasvatuse suhteliselt kõrgem rentaablus võimaldas neid kahjumeid katta vaid vähesel määral, peamiselt ainult nende rajoonide sovhoosides, kus seakasvatuse osatähtsus üldises tootmismahus oli väga kõrge ja sellest saadavad kasumid suured, nagu see on Viljandi, Väike-Maarja, Harju jt. rajoonides. Enamikus rajoonides aga jäi seakasvatuse rentaablus veel madalaks, vaatamata suhteliselt soodsatele realiseerimistingimustele. Samal ajal oli köögiviljakasvatuse rentaablus peaaegu kõigis rajoonides, ka keskustest kaugemal asuvates, tähelepandavalt kõrge. Killustatuse ja väikese osatähtsuse tõttu sovhooside üldises tootmismahus aga ei olnud köögiviljakasvatuse majanduslikud tulemused enamikus rajoonides nende rentaabluse kujunemisel määravaks. Peamiselt mõjutasid sovhooside rentaablust kõigis rajoonides ikkagi piima- ja lihatootmise majanduslikud tulemused.

Omahinna alandamine kui rentaabluse tõstmise põhitegur

Kasumi suurus ja rentaabluse kujunemine sovhoosides sõltub mitmetest teguritest. Otsest mõju avaldab neile toodangu hulk ning omahinna ja realiseerimishinna tase, mis omakorda sõltuvad väga mitmesugustest teguritest.

Rentaablite ja mitterentaablite sovhooside põhinäitajate võrdlusest (tab. 2) nähtub rentaabluse tihe seos tootmisvahendite, sealhulgas maa kui põhilise tootmisvahendi kasutamise efektiivsusega ja tööviljakuse ning kõige selle alusel kujuneva omahinna tasemega. Nii realiseeriti rentaablite sovhooside rühmas toodangut iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 2,3 korda ja põhivahendite iga 1000 rubla kohta 41% rohkem kui madala rentaablusega sovhoosides; ühtlasi oli põhiliste saaduste omahind esimeses rühmas 13—29% madalam kui teises rühmas. Rentaablusele avaldavad mõju muidugi ka realiseerimishinnad, mis võivad sovhooside vahel erineda sõltuvalt toodangu kvaliteedist. Nii oli rentaablites sovhoosides saaduste kõrgema kvaliteedi tõttu näiteks piima realiseerimishind keskmiselt 2,7% ja veiseliha realiseerimishind 15,5% kõrgem kui mitterentaablite sovhooside rühmas ning avaldas kasumite ja rentaabluse kujunemisele olulist mõju.

Sovhooside rentaabluse tõstmise probleem hõlmab seega tervet abinõude kompleksi, mis on suunatud kõigi tootmiselementide ratsionaalse-

male kasutamisele ning tööjõu ja vahendite kokkuhoiule. Üheks keskmaks ülesandeks rentaabluse tõstmisel ja oma majandi akumulatsiooni suurendamisel sovhoosides on toodangu omahinna alandamine. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekandes «Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesandeid», mille ta esitas NLKP Keskkomitee pleenumil 15. detsembril 1958, on rõhutatud, et eelkõige tuleb kõigi sovhoositöötajate tähelepanu pöörata ökonomia ja säästlikkuse küsimustele, tööviljakuse tõstmisele, toodangu ja eriti loomakasvatussaaduste omahinna igakülgselt alandamisele, et teha kõik sovhoositootmise harud rentaabliteks.³

Kuigi vabariigi sovhoosid 1959. aastal saavutasid tööviljakuse tõstmisel ja omahinna alandamisel häid tulemusi, ei ole omahindades mitme aasta kestel siiski tunduvalt muutusi toimunud (tab. 3).

Viimastel aastatel toimunud ostusõotade, varuosade jt. materjalide hindade tõstmine, samuti töötasu tõstmine taimekasvatuses on omahinda oluliselt mõjutanud tõusu suunas. Nii moodustas omahinna tõus seoses hin-

Tabel 2

Rentaablust mõjutavaid tegureid 1959. aastal

	Sovhooside rentaablus	
	üle 5%	alla — 15%
Sovhooside arv	10	9
Rentaablus %-des	13	— 18
Kasum (+), kahjum (—) sovhoosi kohta, tuh. rbl.	+ 537	— 664
Realiseeritud toodangut		
100 hektari põllumajandusliku maa kohta, tuh. rbl.	165	70
1000 rubla põhivahendite kohta, rbl.	474	337
1 ts toodangu omahind, rbl.:		
piimal	114	134
sealihäl	862	1 211
veiselihäl	712	822
1 ts toodangu realiseerimishind, rbl.:		
piimal	113	110
sealihäl	1 023	1 005
veiselihäl	484	419

Tabel 3

Põhiliste saaduste omahind (ts, rbl.)

	1955	1956	1957	1958	1959	Viie aasta keskmisena
Piim	118	122	116	124	122	121
Veiseliha	845	789	772	778	746	779
Sealiha	1 003	1 008	978	1 069	1 014	1 018
Linnuliha	1 568	1 291	1 385	1 540	1 477	1 459
Munad, tuh. tk.	649	621	591	611	567	612
Teravili	127	112	126	107	87	103
Kartul	37	32	39	37	35	36

dade muutusega 1959. aastal 16,6 milj. rbl., s. o. üle 4% realiseeritud toodangu kogumaksumusest. Seoses sovhooside üleminekuga 1960. aastal seitsmetunnilisele tööpäevale ja töötasude reguleerimisega tuleb arvata, et vaatamata tööviljakuse tõusule võib seegi muudatus kaasa tuua omahinna mõningat suurenemist.

Omahinna kujunemist on oluliselt mõjutanud ka sovhooside maa-alane

³ Tallinn, 1958, lk. 53.

laiendamine ja uute sovhooside rajamine majanduslikult nõrkade kolhooside baasil, mistõttu esimestel aastatel neis tootmismahd väikseks jäi ja omahind sageli kõrgeks kujunes.

Teatavasti on toodangu suurendamise ning tööjõu ja vahendite kokkuvõtte tähtsamaid reserve tootmise spetsialiseerimine ning sellega lahutamatu seotud tootmise intensiivistamine. Majandi spetsialiseerimisel vastavalt tootmistingimustele suureneb kapitaal mahutuste efektiivsus ja neid mahutusi vajatakse kaubatoodangu iga rubla kohta vähem, samuti kujuneb madalamaks omahind.⁴

Suurtootmise tingimustes eeldab maafondi ratsionaalne kasutamine mitme kaubalise tootmisharu otstarbekat ühendamist. Nii tuleb meie vabariigis intensiivset piimatootmist kooskõlastada tõuloomade kasvatamise ja veiseliha tootmisega, samal ajal aga on piimatootmine aluseks ka seakasvatuse ja teiste tootmisharude arendamisele. Seega on igas sovhoosis põhiküsimuseks juhtiva tootmisharu, nimelt veisekasvatuse intensiivne väljaarendamine, sest sellest sõltub teiste harude arendamise edukus. Tootmisharude otstarbekas kooskõlastamine ja tootmise intensiivistamine on sovhoosides eriti aktuaalne seepärast, et sovhooside süsteem on viimastel aastatel juurde saanud sadu tuhandeid hektareid väheefektiivselt kasutatud maid, mispuhul tootmismahu suurendamine annaks suurt majanduslikku efekti. Et kultuurmaa osatähtsus enamikus sovhoosides on veel madal, siis on põhiliseks ülesandeks kiirendada maade kultuuristamise tempot, et sel teel luua tingimused loomakasvatusharude kooskõlastatud väljaarendamiseks. Eesmärgiks peab olema kvalifitseeritud, intensiivne majapidamine, kus väiksemate tööjõu ja vahendite kulutustega saadakse iga hektari kohta maksimaalne kogus toodangut.

Vabariigi sovhoosides on karja produktiivsus suhteliselt kõrge, kuid loomade arv jääb veel võrdlemisi väikeseks. 1959. aastal oli 100 hektari põllumajandusliku maa kohta keskmiselt ainult 20,7 veist, neist 9,5 lehma, piimatoodang lehma kohta moodustas 3122 kg. Eesrindlikes sovhoosides toimub loomakasvatus küllaltki intensiivselt. Lenini-nimelises sovhoosis näiteks oli 1959. aastal 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 54 veist, neist 24 lehma, piimatoodang lehma kohta oli 4264 kg ja 100 ha põllumajandusliku maa kohta 1034 ts. Samal ajal oli vabariigis ligi 30 sovhoosi, kus piimatoodang lehma kohta moodustas vaid 2200—2800 kg ja kus 100 hektari põllumajandusliku maa kohta tuli ainult 6—8 lehma. Lähimate aastate kestel tuleb järsult suurendada lehmade ja teiste loomade arvu. Ka karja produktiivsuse tõstmine annab enamikus sovhoosides veel suurt majanduslikku efekti, võimaldades iga kulutatud sööt- ja tööühiku kohta saada rohkem toodangut. Iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta tuleks pidada 25—30 lehma, keskmise piimatoodanguga vähemalt 3500 kg.

Nii lehmade kui ka teiste loomade arvu suurendamine ja produktiivsuse tõstmine võimaldab juurutada progressiivseid töömeetodeid ning sel teel tõsta tööviljakust. Üleminek masinalüpsile, automaatjootmisele, suuremate lehmagruppide, sigade suureühmalisele ning noorveiste lõastamata pidamisele jt. abinõude rakendamine võimaldasid aastail 1955—1959 vabariigi sovhoosides vähendada tööajakulu tsentneri piima tootmisel 1,49—1,05, veiseliha tootmisel 7,59—4,97 ja sealiha tootmisel 6,46—3,51 tööpäevale.

Mis määral neist üks või teine tegur piima omahinna kujunemisele

⁴ Вопросы экономического обоснования систем ведения сельского хозяйства. Материалы научно-исследовательских работ, Москва, 1960, lk. 24.

mõju avaldas, seda iseloomustab erineva omahinnatasemega sovhoosirühmade analüüs (tab. 4).

Piima omahinna kujunemine 1959. aastal

Tabel 4

	Omahind		
	keskmine	madal	kõrge
Sovhooside arv	112	6	5
Lehmi sovhoosi kohta	325	413	265
Piimatoodang lehma kohta, kg	3 122	3 318	2 934
Tööpäevade kulu 1 ts piima tootmiseks	1,05	0,95	1,11
Söötühikute kulu 1 ts piima tootmiseks	100	100	105
1 söötühiku omahind, kop.	69	58	83
1 ts piima omahind, rbl.	122	107	147
Sealhulgas: töötasu	28	27	29
söödad	66	56	84
muud otsesed kulud	17	15	22
üldkulud	11	9	12

Madalama omahinnatasemega sovhoose iseloomustas suurem loomade arv ja kõrgem produktiivsus ning väiksem tööajakulu ja töötasu osa omahinnas. Seoses suurema tootmismahuga olid neis ka amortisatsioon ja muud otsesed kulud, samuti üldkulud toodanguühiku kohta väiksemad kui kõrgema omahinnaga sovhoosides. Ühtlasi nähtub tabelist, et omahinna peamisi komponente on söödakulud, kusjuures just nende osas on erinevused sovhooside vahel kõige suuremad. Nii olid söödakulud ühe tsentneri piima kohta madalama piima omahinnaga sovhoosides keskmiselt $\frac{1}{3}$ võrra väiksemad kui kõrgema omahinnaga sovhooside rühmas.

Et söödakulud olenevalt loomaliigist moodustavad loomakasvatussaaduste tootmiskuludest 54—75%, siis sõltub omahinna alandamine eelkõige edusammudest tugeva ja odava söödabaasi kujundamisel.

Vabariigi sovhoose iseloomustab suhteliselt madal söötade kulu toodanguühiku kohta, kuid söötade omahind on seejuures kõrge. Nii kulutati 1959. aastal sovhoosides ühe kilogrammi piima tootmiseks keskmiselt üks söötühik, kusjuures söötühiku omahind oli 69 kopikat. Veiseliha tootmisel kulutati vastavalt 7,4 söötühikut à 87 kopikat, seakasvatuses 5,7 söötühikut à 1,03 rubla.

Söödakultuuride omahindade võrdlus näitab, et nende erinevus eri sovhoosirühmade vahel on väga suur. Nii oli söödateravilja, kartuli, põldheina jt. söödakultuuride omahind madala omahinnatasemega sovhooside rühmas keskmiselt üle kahe korra madalam kui kõrgema omahinnatasega sovhooside omas, kusjuures saagikuses oli samuti kuni kahekordne vahe. Söödajuurvilja, maisi ja teiste silokultuuride omahinna vahe oli isegi kuni kolmekordne. Seega on reservid eriti suured mahlakate söötade omahinna alandamiseks ja sel teel söödakulude kokkuhoiaks.

Nagu vabariigi sovhooside mitme aasta andmed kinnitavad, on söötade omahinna alandamise tähtsamaid reserve saagikuse tõstmine. Sovhoosides, kus põllu- ja kultuurrohumaade keskmine saagikus ületas 2000 söötühikut hektarilt, oli söötade omahind 44% madalam kui sovhoosides, kus keskmine saagikus oli vastavalt alla 1000 söötühiku.

Et toota rohkem loomakasvatussaadusi ja alandada nende omahinda vastavalt püstitatud ülesannetele, tuleks põllu- ja kultuurrohumaade saagikus sovhoosides tõsta vähemalt 2500—3000 söötühikule hektarilt, kusjuures keskmine omahind ei tohiks ületada 50 kopikat.

Üheks olulisemaks reserviks põhiliste loomakasvatusharude rentaabluse tõstmisel on kallite söödaliikide asendamine kõrgema saagikusega ja

omahinnalt odavamate söötadega. Veisekasvatuses oleksid niisugusteks haljassöödad, eriti kõrgesaagiline ja odav kultuurkarjamaasööt, mille kasutamist tuleks laiendada. Samuti tuleb märkida maisi silmnähtavaid eelseid teiste silokultuuridega võrreldes. Juba aastaid annab mais sovhoosides hektari kohta teistest mitu korda rohkem ja odavamaid söötühikuid.

Eriti teravalt on päevakorrale tõusnud söödakulude kokkuhoidmine ostujõusöötade järkjärgulise asendamise teel oma majandis toodetud odavamate söötadega, nende hulgas ka teraviljaga. Kui ostetud teravili tuli sovhoosidele maksma keskmiselt 90 kopikat söötühik, siis oma majandi söödateravilja omahind oli 13-tsentnerilise saagitaseme juures keskmiselt 69 kopikat, eesrindlikes sovhoosides aga ainult 45—50 kopikat.

Söödakulude kokkuhoiu seisukohalt annab suurt majanduslikku efekti söötade ratsionaalsem kasutamine, valguvajaduse parem katmine ja teiste abinõude rakendamine. 1959. aastal oli sovhoose, kus ühe tsentneri kaaluübe saamiseks kulutati sigadele 200 söötühikut vähem kui mahajäänutes ning ühe tsentneri juurdekasvu omahind oli seetõttu 200 rubla madalam.

Odavate söötade küllaldastes kogustes ja odava omahinnaga tootmiseks, nende otstarbekamaks kasutamiseks, samuti tootmise kontsentreerimiseks ja uute töömeetodite juurutamiseks loomakasvatuses on eriti suuri reserve majanduslikult nõrkades kolhoosides. Just siin on võimalused omahinna alandamiseks ja rentaabluse tõstmiseks seega kõige suuremad. On oluline, et mahajäänud, kõrge omahinnatasemega sovhoosides intensiivistataks maakasutust ja suurendataks toodangut senisest kiiremas tempos. See on põhiliseks tingimuseks vabariigi sovhooside tootmistaseme tõstmisel, omahinna alandamisel ja rentaabluse suurendamisel.

Rentaablus ja eelarveliste vahendite kasutamine

Tootmise arendamiseks ja laiendatud taastootmise tagamiseks annab riik sovhoosidele täiendavalt vahendeid eelarvelise finantseerimise korras. 1958. aastal said sovhoosid sel teel kokku 148,5 milj. ja 1959. aastal 146,2 milj. rbl. Keskmiselt tuli eelarvelisi vahendeid sovhoosi kohta aastas 1,3 milj. rbl. ehk toodangu realiseerimisest saadud iga tuhande rubla kohta täiendavalt 348 rbl. Seega kasutavad sovhoosid eelarvelisi vahendeid rohkem. Põhiliselt suunati nad kapitaalvahetustena tootmisbaasi väljaarendamiseks, aga kasutati ka käibevahendite täiendamiseks. 1959. aastal kulutati eelarvelistest summadest 75,3 milj. rbl., s. o. 59,4%, kapitaalvahetusteks ja 35,2 milj. rbl., s. o. 24,1%, käibevahendite täiendamiseks.

Eelarvelisi vahendeid kasutasid eranditult kõik sovhoosid, kuid kasutamise ulatus oli võrdlemisi erinev, sõltudes tootmisbaasi vajadustest, rentaabluse tasemest ja teistest teguritest. Erinevates sovhoosirühmades kõikus riigieelarvest saadud summa sovhoosi kohta 0,7—1,6 milj. rbl. vahel. Kõige vähem, kokku ainult 9,2 milj. rbl., kasutasid eelarvelisi summasid karusloomakasvatusega tegelevad sovhoosid. Samal ajal aga eraldati nende kasumitest ministereeriumi käsutusse 18,5 milj. rbl., s. o. kaks korda rohkem. Seega ei vajanud need sovhoosid riigieelarve kaudu abi, vaid vastupidi, nad olid soodsa finantsolukorra tõttu suutelised eraldama vahendeid teiste sovhooside kahjumite katmiseks.

Eelarveliste summade osatähtsus laekumistes on üldiselt suurem uutest, kolhoosidest ümberorganiseeritud ning alles nõrkades sovhoosides, kus tootmisbaasi tuleb ulatuslikumalt tugevdada. Nii kasutati esimest ja teist aastat töötavate sovhooside rühmas toodangu realiseerimisest saadud iga tuhande rubla kohta täiendavalt 560 rbl. eelarvelisi summasid, vanade sov-

hooside rühmas, kus maafond alates 1955. aastast pole muutunud, aga ainult 290 rbl. Viimastes oli tootmise põhivahenditega varustus keskmiselt kolm korda kõrgem kui uutes, vähearenenud sovhoosides. Kui lähendada olemasolevatest põhivahenditest, siis said uued sovhoosid eelarvelisi summasid 58% rohkem kui vanad. Kui aga eelarvelise finantseerimise ulatust jälgida pinnaühikust lähtudes, siis selgub, et vanad sovhoosid kasutasid iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta eelarvelisi vahendeid ikkagi ligi kaks korda rohkem kui uued, kolhooside baasil rajatud sovhoosid.

Ei tuleks taotleda, et kõik sovhoosid oleksid põhivahenditega varustuse poolest ühesugusel tasemel, sest maa-ala ja spetsialiseerimise poolest on nende vahel suuri erinevusi, lähendada neid aga kindlasti tuleb. Et uusi sovhoose, samuti kolhooside liitmise teel reorganiseeritud, iseloomustab suurte maa-alade olemasolu juures suhteliselt nõrk tootmisbaas ja väike tootmismaht, seisab küsimus siin eelkõige tootmise kiires intensiivistamises; selles peituvad tohutud reservid sovhoositootmise suurtes määrdmetes väljaarendamiseks.

Eelarveliste vahendite jaotamisel väärib senisest rohkem tähelepanu ka nende kasutamise efektiivsuse jälgimine. Vaatamata ühesugusele varustatusele tootmise põhivahenditega, said ühed sovhoosid põhivahendite iga tuhande rubla kohta kaks korda rohkem kaubatoodangut kui teised, kusjuures nende rentaablus oli 14% kõrgem. Seega avaldas põhivahendite kasutamise efektiivsus rentaablusele suurt mõju. Lenini-nimelist ja Nõgiaru sovhoosi näiteks iseloomustab ühesugune põhivahenditega varustus, vahendite kasutamise efektiivsus ja rentaablus aga olid neis järsult erinevad. Lenini-nimelises sovhoosis realiseeriti põhivahendite iga tuhande rubla kohta ligi kaks korda rohkem toodangut ning rentaablus oli siin üle 20% kõrgem kui Nõgiaru sovhoosis.

Et toodangu realiseerimisest laekunud sissetulekud paljudes sovhoosides kulutusi ei katnud, kasutati osa eelarvelistest summadest kahjumite katmiseks. Nii kulutas riik üksnes sovhooside plaaniliste kahjumite katmiseks 1959. aastal 10 milj. rbl. Vajadus eelarveliste vahendite järele oli kahjumiga töötanud sovhoosides märksa suurem kui rentaablites sovhoosides, sest neil ei olnud võimalik suunata oma vahendeid tootmise laiendamiseks.

Tabel 5

Eelarveliste vahendite kasutamine 1959. aastal

	Rentaablid sovhoosid		Kahjumiga töötavad sovhoosid	
	10 sovhoosi keskmine	sealhulgas Lenini-nimeline sovhoos	10 sovhoosi keskmine	sealhulgas Võhma sovhoos
Rentaablus, %-des	13,0	20,7	— 19,4	— 12,8
Kasum (+) või kahjum (—), tuh. rbl.	+ 537	+ 1 231	— 561	— 341
Sissetulekud toodangu realiseerimisest, tuh. rbl.	4 673	7 297	2 483	2 318
Eelarvelisi vahendeid, tuh. rbl.	915	801	1 495	1 381
Eelarvelisi vahendeid sissetulekute iga tuh. rbl. kohta, rbl.	196	110	602	596

Tähelepanu äratav asjaolu, et isegi kõrge rentaablusega sovhoosidel tuli küllaltki ulatuslikult kasutada eelarvelisi vahendeid. Kõik sovhoosid rentaablites sovhooside rühmast said neid kapitaalvahetusteks ja käibe-

vahendite täienduseks. See tähendab, et vaatamata rentaablusele, mis keskmiselt oli 13%, ei olnud ka neis sovhoosides oma vahendite arvel võimalik tootmist laiendada ettenähtud ulatuses.

Eelarveliste vahendite kasutamise ulatus on mõningal määral pidepunktiks vajaliku rentaablustaseme (-normi) kindlaksmääramiseks sovhoosides. Vabariigi sovhoosides kokku ületasid toodangu realiseerimisest saadud sissetulekud koos eelarvest saadud vahenditega kaubatoodangule tehtud kulutused 40,4% võrra. Seejuures aga tuleb märkida, et seda protsenti on kõrgenemise suunas mõjutanud täiendav vahendite suunamine riigieelarvest, mida tehti uute sovhooside vajadusi arvestades. Vanades, juba väljakujunenud ning rentaabliilt töötavates sovhoosides ületati kaubatoodangule tehtud kulutused vastavalt 33%.

Et tagada laiendatud taastootmise vajadused oma vahendite arvel, oleks rentaablus selles sovhoosirühmas pidanud senise 13% asemel olema keskmiselt 30—35%. Sõltuvalt spetsialiseerumisest ja laiendatud taastootmise tempost peaks rentaablustase keskmise tootmistasemega sovhoosides ulatuma vähemalt 25—30%-ni. Seejuures on ilmne, et vajaliku akumulatsiooni suurus ja rentaablus ühes või teises tootmisharus ei saa olla ühesugused. On ju vahendite kulutamine ja nende ringluse aeg erinevad. Nii tuleb loomakasvatases iga tuhande rubla väärtuses toodangu saamiseks teha mitu korda rohkem kapitaal mahutusi kui teraviljakasvatases. See aga tähendab, et akumulatsioon ja rentaablustase (norm) peaksid intensiivse loomakasvatuse puhul olema tunduvalt suuremad kui näiteks teraviljakasvatases. Loomakasvatases ei ole kulutused suuremad mitte üksnes selle tõttu, et tuleb ehitada hooneid, vaid ka selle tõttu, et on vaja soetada põhi- karja. Samuti on siin käibevahendite vajadus suurem kui taimekasvatases. Loomakasvatases on vahendite ringluse omapära selles, et eelkõige tuleb teha kulutusi põhikarja soetamiseks ning talle vajalike hoonete ja söötade muretsemiseks. See suurendab kulutusi ja pikendab vahendite ringlust. Lüpsikarja üleskasvatamiseks tulevad vahendid avansseerida 2,5 aastaks. Lehma maksumus põhikarja üleviimisel oli 1959. aastal üle 3500 rubla; see summa laekub tagasi alles 8—10 aasta pärast — ja ka siis mitte täielikult.

Vajaliku rentaablustaseme väljaselgitamine ühes või teises tootmisharus nõuab ulatuslikke uurimistöid. Kuid arvestades, et põhiline osa kapitalmahutustest ja käibevahenditest suunatakse vabariigi sovhoosides veisekasvatasse, tuleks eeldada, et akumulatsiooni ulatus ja järelikult ka rentaablusnorm peaksid siin olema kõrgemad kui teistes sovhoositootmise harudes. Seda asjaolu tuleks eelarveliste vahendite suunamisel ja rentaablustase kalkuleerimisel, samuti hindade määramisel senisest rohkem arvesse võtta. Lähtudes eesrindlike sovhooside toodangu hulgast ja kulutuste suurusest, oleks lähematel aastatel vabariigi sovhoosides võimalik piima omahinna alandada 95—100 rublale tsentner, veiselihal vastavalt 600—650 ja sealihal 800—850 rublale. Et vabariigi sovhoosid saavutaksid niisuguse keskmise omahinna, tuleb mahajäänud majanditel taime- ja loomakasvatases tunduvalt tõsta tootmistaset ja parandada tootmistehnoloogiat. Omahinna alandamise teel vajaliku rentaablustase saavutamiseks on kõige käepärasemad võimalused seakasvatases. Rea saaduste osas — veiseliha, vill jt. — jäävad ka lähematel aastatel kulutused tuludest suuremaks.

Lähtudes eeltoodust tuleb arvata, et ainuüksi omahinna alandamise teel ei suuda enamik vabariigi sovhoose lähematel aastatel saavutada põhiliste toodanguliikide osas vajalikku rentaablust ega rahuldada laiendatud taastootmise nõudlusi. Vaatamata olulistele reservidele toodangu omahinna alandamiseks kõigis sovhoosides, kerkib seega objektiivse vajadu-

senas esile teiste majanduslike tegurite rakendamine, eeskätt hinnasüsteemi korrigeerimine, millega riik võib sovhooside majanduslikule tugevneamisele ja nende rentaablu tõusule oluliselt kaasa aidata.

Hindade küsimus

Hindade süsteem etendab sovhooside ja riigi vaheliste majanduslike suhete reguleerimisel tähtsat osa. Kuna hind on rentaablu reguleerimise tähtsamaks vahendiks, peab ta olema majanduslikult põhjendatud, tagama keskmistes tingimustes asuva ettevõtte, käesoleval korral vastava piirkonna keskmistes tootmistingimustes asuva sovhoosi tootmiskulude katmise ja võimaldama ka teatud akumulatsiooni kujunemist. Sealjuures ei tohiks hinnad võimaldada rentaablu igasugustes tingimustes, s. o. vananenud tootmisviisi ja madala tööviljakuse juures, sest siis kaoks nende stimuleeriv toime kokkuhoiurežiimi ja progressiivsete meetodite juurutamisel. Kui hinnad aga ei taga tootmise rentaablu normaalse majandamise korral, on see vastuolus materiaalse huvituse sotsialistliku printsiibiga. Nii dotatsioonisüsteem kui ka ülikasum mõjuvad ühtviisi halvalt: nii ühel kui ka teisel juhul nõrgenevad majandusliku progressi stiimulid.

Praegu kehtival sovhoosihindadel on kahtlemata rida eeliseid nendega võrreldes, mis kehtisid riikliku dotatsioonisüsteemi tingimustes enne 1954. aastat. Kuid neil on ka rida puudusi. Samal ajal kui taimekasvatuse saaduste osas kehtestatud hinnad katavad kulutused tunduva ülejäägiga, ja seda isegi mahajäänud sovhoosides, annavad mitmed loomakasvatuse harud kahjumit. Nagu eelnevast nägime, saavutasid Eesti NSV sovhoosid tervikuna rentaablu ainult üksikute, peamiselt karusloomakasvatusega tegelevate sovhooside arvel, põhilistes loomakasvatuse harudes aga oli tootmise majanduslikuks tulemuseks kahjum. See tähendab, et praeguste realiseerimis- ja omahindade juures ei suuda suur osa sovhoosidest täita isemajandamise põhilist nõuet — katta kulutused saadavate tuludega.

Praegused hinnad ei ole küllaldaseks majanduslikuks kriteeriumiks, et selgitada, mida on vaja toota ja mida mitte. Niisugune kriteerium aga oleks eriti vajalik, sest vastavalt partei ja valitsuse seisukohtadele tuleb senisest suuremat tähelepanu pöörata tootmise spetsialiseerimisele ja kontsentreerimisele. On arusaadav, et rentaablu peaks olema tagatud eeskätt neis tootmisharudes, millele majand on spetsialiseerunud, sest see võimaldaks vastavas harus tootmiskulusid alandada ja rentaablu tõsta ning tagaks konkreetsetes tingimustes kõige otstarbekohasema spetsialiteedi väljaarendamise. Vastasel korral on sovhoos sunnitud tähelepanu pöörama majandi seisukohalt vähemsobivatele, kuid rentaablu toodanguliikidele.

Sellist tendentsi oli viimastel aastatel märgata. Veisekasvatuse intensiivsema arendamise asemel oli paljudes sovhoosides tootmine liigselt killustatud. Arvestamata konkreetseid tootmistingimusi, püüti veise- ja seakasvatuse kõrval üheaegselt arendada paljusid, sealjuures suuremat kasumit tagavaid tootmisharusid, nagu näiteks karuslooma-, köögivilja- ja linnukasvatust. Rahvamajandusele antud etapil eriti vajalike saaduste tootmist tuleb muidugi stimuleerida. Selle tulemuseks aga ei tohi olla saaduste tootmise killustamine paljude sovhooside vahel, sest vastava saaduste tootmisele spetsialiseerunud majandid on võimelised andma kaubatoodangut hoopis suuremates mõõtmetes ja odavamal omahinnaga. Väide, et tähtis on ainult sovhooside süsteemi rentaablu tervikuna ja et loomakasvatuse kahjumlikkust peab aitama kompenseerida taimekasvatuse kõrgem

rentaablus, ei pea paika, eriti spetsialiteedi süvendamise vajadusest lähtudes. Ei saa pidada põhjendatuks, et üksikud sovhoosid on asetatud majanduslikult ülisoodsasse olukorda, samal ajal aga valdav enamik sovhoosidest ei saavuta vabariigi tootmistingimustes kohaste saaduste tootmisel vajalikku rentaablust isegi suhteliselt kõrgete töönäitajate puhul. Majanduslikult põhjendatud hindade kehtestamine aitaks tunduvalt tõsta sovhooside materiaalsel huvi toodangu suurendamise ja kulutuste alandamise vastu ning looks õigemad suhted tegelike töötulemuste ja rentaabluse vahel.

Nagu analüüs näitab, ei seisa küsimus mitte niivõrd hindade üldiselt madalas tasemes, vaid nende omavahelises mittevastavuses. Mõnede saaduste hindade omavahelised suhted on hoopis lahkuminevad samade saaduste omahindade vahelistest suhetest. Tähelepanav on asjaolu, et sovhooside ja kolhooside üksikute saaduste hindade omavahelised suhted on samuti erinevad. Nii on sovhoosides kolhoosidega võrreldes piima-, veiseliha-, lambaliha- ja villahindade omavaheline suhe vähemsoodne kui sea- liha-, muna- ja kartulihindade suhe.

Tabel 6

Hindade ja omahindade suhted eri saaduste osas Eesti NSV kolhoosides ja sovhoosides 1959. aastal

	Keskmised kokkuostuhinnad kolhoosides		Keskmised realiseerimishinnad sovhoosides		Suhe protsentides, kolhoosid = 100	Omahind, %-des	
	rbl.	%	rbl.	%		kolhoosid	sovhoosid
Sealiha	1 065	100	994	100	93	100	100
Veiseliha	646	61	439	44	68	75	74
Piim	129	12	110	11	85	12	12
Munad	626	59	754	76	120	72	56
Linnuliha	881	83	915	92	104	121	146
Vill	4 837	454	1 765	178	36	576	559
Lambaliha	579	54	401	40	69	76	79
Kartul	45	4	68	7	151	3	3

Nii oli sovhoosides veiseliha hind 32%, piima hind 15%, villa hind 64% ja lambaliha hind 31% madalam, munade hind aga 20% ja kartuli ning köögivilja hind koguni 50—60% kõrgem kui kolhoosides. Tähelepanu äratavad eriti veiseliha ja villa suhteliselt madalad hinnad sovhoosides. Kui veiseliha hind moodustas sovhoosides sealiha hinnast 44% ja villa hind 178%, siis kolhoosides olid nad vastavalt 61 ja 454%, seega tunduvalt kõrgemad. Samal ajal aga on nende saaduste omahindade suhe kolhoosides ja sovhoosides võrdlemisi lähedane.

Nagu näitab sea- ja veiseliha riiklike jaehindade, samuti kolhoosituru- hindade võrdlus, moodustab veiseliha hind sealiha hinnast keskmiselt 60—70%, piima hind vastavalt 12—14%. Võrdluseks olgu märgitud, et Lääne-Euroopa 17 kapitalistliku maa keskmisena on veiseliha, samuti piima hind sealiha hinna suhtes samuti märksa soodsamad kui meie sovhoosides. Nii moodustab seal veiseliha hind sealiha hinnast 72% ja piima hind 14%. USA-s on veiseliha hind teiste lihaliikidega võrreldes veelgi kõrgem. Arvestades, et viimastel aastatel on nõudmine veiseliha järele järjest kasvanud, ei saa sovhoosihindade olemasolevat proportsiooni pidada majanduslikult põhjendatuks. Meie vabariigis, kus piima ja veiseliha tootmine omab põhilist tähtsust, tuleks seetõttu neid hindu sovhoosides korri-

geerida. Kui sealih hind võtta 100%, võiks veiselih hind orienteeruvalt olla 70 ja piima hind 13%. Ka villa- ja lambalihahindades sovhooside ja kolhooside vahel esinevat suurt vahet ei saa millegagi põhjendada.

Õigemaks tuleb pidada kolhoosides olemasolevat hindade omavahelist proportsiooni; sellest lähtudes tuleks teha parandused ka sovhoosihindades.

Teatavasti ongi käesoleval ajal päevakorrale tõusnud kolhoosi- ja sovhoosihindade lähendamise küsimus. Nii sovhoosid kui ka kolhoosid juhivad oma arengus sotsialismi majandusseadustest, muu hulgas ka ühiskondlikult vajalike tootmiskulude katmise põhimõttest. Samuti on kolhooside ja sovhooside vahel toimunud oluline lähenemine nii kaadri kui ka tehnikaga varustamise ning töövõljaluse osas. Valitsuse otsusega kehtestati kolhoosidele ja sovhoosidele alates 1. juulist 1958 ühtsed riiklikud tööstuskaupade — põllumajandusmasinate, autode, naftasaaduste, mineraalväetiste ja jõusõotade — hinnad. Seega on nad tööstuse suhtes asetatud ühesugustesse majanduslikesse tingimustesse. Oluliseks teguriks kolhooside ja sovhooside lähendamisel on töötasu tunduv tõus kolhoosides. Nii on vabariigi sovhoosides keskmine töötasu päevas ainult 20% kõrgem kui kolhoosides.

Teiselt poolt aga tuleb arvestada ka nende kahe majandikategooria erinevusi, mis hindade lähendamisel võivad mõnel määral takistuseks olla. Siin tuleks ennekõike nimetada tulumaksu, kolhoosnikutele pensioni andmist ja teisi täiendavaid kulutusi, mida kolhoosid teevad puhastulust. Samal ajal aga on kolhoosidel sovhooside suhtes mõningaid majanduslikke eeliseid. Nii on näiteks linnalähedastel kolhoosidel võimalus toodangut realiseerida soodustatud hindadega, mis annab neile täiendavat tulu.

Erinevused kolhoosi- ja sovhoosimajanduses avaldavad mõju ka omahinna kujunemisele ning neid erinevusi tuleb omahindade võrdlemisel arvestada. Lähtudes erinevustest töövõljaluse tasemes, peaks päevatasu meie vabariigi kolhoosides olema mõnevõrra madalam kui sovhooside keskmine. Nagu vastavad arvutused näitavad, kujunes sovhooside rühmas, kus töövõljaluse tase vastas meie kolhooside keskmisele töövõljaluse tasemele, päevatasu sovhooside keskmisest 10% madalamaks ning moodustas 1959. aastal brutosummas 24 rbl., olles kolhooside omahinna arvestustes kasutatud töötasuhiindest, 18 rublast, 33% kõrgem. Järelikult on kolhoosides omahinna arvestusteks kasutatud töötasuhiinne vastava töövõljaluse tasemega sovhooside tegeliku töötasuga võrreldes mõnevõrra madaldatud ning mõjutab omahinda alanemise suunas. Üksnes selle arvel kujuneb toodangu omahind kolhoosides sovhoosidega võrreldes üle 10% madalamaks. Teiselt poolt on toodangu omahind kolhoosides suhteliselt madalaks kujunenud ka seetõttu, et kulutuste arvestus pole siin veel küllalt täpne ega vasta kvaliteedilt sovhoosides tehtavale omahinna arvestusele.

Vaatamata ülalmärgitud erinevustele ja raskustele, mis esinevad kolhoosi- ja sovhoosihindade lähendamisel, tuleb hindade lähendamise põhimõtet siiski õigeks pidada. Praegu pole kolhooside ja sovhooside suhetes riigiga täit selgust. Hindade järgi otsustades saavad kolhoosid riigilt rohkem kui sovhoosid. Arvestada aga tuleb ka eelarve kaudu saadavaid summasid. Ühtsete hindade kehtestamine aitaks lihtsustada ka arvestust ja varumissüsteemi. ENSV TA Majanduse Instituut tegi juba mõni aeg tagasi ettepaneku kehtestada kolhoosidele ja sovhoosidele ühtsed hinnad. Lähtudes eelseisvate aastate tootmistasemest, tuleks need hinnad lähemateks aastateks kehtestada sellistena, et nad vastaksid praegustele kokkuostuhindadele kolhoosides, kusjuures viimased vajaksid mõningat täpsustamist. Nagu orienteeruvast kalkulatsioonist nähtub, alaneks hindade korrigeerimise korral rentaablus sovhooside taimekasvatuses, suureneks aga loomakasvatuses, kusjuures kujuneks õigemaks vahekord piima-veiselih ja

sealiha rentaabluse vahel. See vastaks rohkem ka sovhooside spetsialiteedi väljaarendamise ja loomakasvatusharude laiendatud taastootmise vajadustele.⁵

Riik, nagu teame, taotleb tarbeainete hindade järjekindlat alandamist. Edusammud selles suunas sõltuvad suurel määral sovhoosi- ja kolhoosihindade tasemest. Seetõttu saab ühtsete hindade kehtestamist praegustest kokkuostutihinadest lähtudes käsitada ainult ajutise abinõuna, pidades silmas lähemate aastate vajadusi. Sel määral, kuidas sovhoosides ja kolhoosides teaduslikult põhjendatud põllumajandussüsteemi elluviimisega kaasneb omahinna edasine tunduv langus, kujunevad välja ka tingimused uute, madalamate hindade kehtestamiseks.

Teatavasti on loomakasvatussaaduste omahinnad talvel ja suvel tugevasti erinevad. Nii on piima omahind sovhoosides talvel keskmiselt kaks korda kõrgem kui suvel. Seoses hindade korrigeerimisega tekib küsimus, kas sesoonsete hindade kehtestamine on vajalik. Et sesoonsuse vähendamist nõuavad nii põllumajandussaadusi ümbertöötavate ettevõtete kui ka sovhooside ja kolhooside endi huvid, siis tuleb seda stimuleerida, kehtestades erinevad hinnad talve- ja suveperioodil toodetavatele saadustele. Sesoonsed hinnad aga ei tarvitseks olla samavõrd diferentseeritud nagu omahinnad, sest tootmise sesoonsuse vähendamine toob endaga kaasa ka omahindade mõningase tasandumise. Sesoonsete hindade vahe võiks ulatuda 15—30 protsendini. See aitaks tõsta huvi tootmise sesoonsuse vähendamise vastu ja kompenseerida kulutusi, mis on sellega seotud.

Seoses hindade diferentseerimisega on mitmete majandusteadlaste poolt avaldatud arvamust, et erinevate piirkondade ja rajoonide vahel tuleks hindu konkreetsetest tingimustest sõltuvalt võimalikult rohkem diferentseerida. Hindade diferentseerimises NSV Liidu majanduspiirkondade lõikes esineb kahtlemata suuri puudusi. Nii on vahed üksikute piirkondade omahindades palju suuremad kui kehtestatud hindade tasemes. Seepärast tuleb senist diferentseerimist parandada. Ei saa aga pidada otstarbekohaseks kehtestada diferentseeritud hindu väikeste territooriumide, näiteks rajoonide lõikes. See viiks hindade liigsele killustatusele ja soodustaks saaduste realiseerimisel mitmesuguseid tehinguid.

Kuigi erinevused rajoonide vahel on olemas, ei oma nad sellist kaalu, et õigustada meie vabariigi suhteliselt väikesel territooriumil hindade rajoonilist diferentseerimist. Tingituna looduslikest ja majanduslikest erinevustest võivad omahinnad ühe ja sama rajooni majandite vahel palju enam erineda kui rajoonide vahel. Piima omahinna vahe sovhoosides näiteks ei ületanud kõige kõrgema ja madalama omahinnatasemega rajoonides 27%. Vahe ühe ja sama rajooni majandite lõikes aga moodustas 32—37%.

Võrreldes sovhoosidega on omahinna erinevused kolhooside vahel rajooniti tunduvalt suuremad. Nii erinesid piima ja liha omahinnad kahekuni kolmekordselt. Igale majandile eri hinna kehtestamine aga ei oleks teoreetiliselt õige ega praktiliselt lahendatav.

Mis puutub diferentsiaalrendi I kolhoosidelt äravõtmise vajadusse, siis ei ole erinevate hindade kehtestamine selleks ainuvõimalik tee. See ülesanne on lahendatav maksusüsteemi kaudu, mis võimaldab paremini arvestada erinevate rajoonide ja majandite konkreetseid tingimusi. Ka meie vabariigi sovhoosides on hindade piirkonniti diferentseerimise asemel või-

⁵ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega 7. veebr. 1961. a. «Sovhooside ja teiste riiklike põllumajanduslike ettevõtete ja organisatsioonide poolt riigile müüdava põllumajandustoodangu hindade kohta» on sovhooside realiseerimishindu (piim, liha, munad, vill jt.) tõstetud ja üldjoontes viidud vastavusse kolhooside kokkuostutihinadega.

malik vastavalt reguleerida kasumi jaotust, nähes ette teatud kasumiosa eraldamise üldriiklikku fondi. Eraldatavate summade suurus sõltuks seejuures kasumi suuruselt ning tagaks sovhoosi materiaalse huvitatuse rentaablu tõstmise vastu. Sovhooside töötulemuste ja rentaablu paremaks hindamiseks tuleks sovhoosid rühmitada vastavalt looduslikele ja majanduslikele tingimustele.

Hindade, rentaablu ja kasumi jaotuse reguleerimine majanduslikult põhjendatud alustel aitab tunduvalt tugevdada isemajandamist sovhoosides ning kehtestaks õigemad majanduslikud suhted riigi ja sovhooside vahel.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Majanduse Instituut*

Saabus toimetusse
20. X 1960

РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ В СОВХОЗАХ ЭСТОНСКОЙ ССР

Х. Эленурм,

кандидат экономических наук

Резюме

Рентабельность предприятий является существенным условием развития производительных сил и создания материально-технической базы коммунизма. Хотя рентабельность в социалистическом хозяйстве и не служит самоцелью (как в условиях капитализма), аккумуляция играет важную роль в развитии предприятий. В совхозах, как хозрасчетных предприятиях, вопросы экономного хозяйствования и повышения рентабельности также имеют большое значение.

В связи с увеличением территории совхозов и ростом объема их производства увеличилось значение совхозов Эстонской ССР в снабжении государства сельскохозяйственными продуктами. Многие совхозы республики добились высоких производственных и экономических показателей. При средней рентабельности совхозов в 4,2% рентабельность в передовых совхозах (им. В. И. Ленина и «Вийратси») достигала 21—22%. Однако между совхозами, а также по отраслям производства наблюдались большие различия в уровне рентабельности. Если в товарных отраслях растениеводства и в звероводстве денежные поступления в 1,5—2 раза превышали себестоимость соответствующей продукции, то в основных отраслях животноводства получаемые от реализации доходы не покрывали произведенных затрат. В среднем за 4 года (1956—1959) доходы от реализации были ниже затрат: по молоку на 6,7%, говядине на 44,2% и свинине на 4,3%.

Основным путем повышения рентабельности животноводства является снижение себестоимости продукции. Сопоставление основных показателей рентабельных и нерентабельных совхозов показало, что в группе рентабельных совхозов на 100 га сельскохозяйственных угодий было реализовано продукции в 2,3 раза больше и на 1000 руб. основных средств — на 41% больше, а себестоимость сложилась в них на 13—29% ниже, чем в группе нерентабельных совхозов. Проблема повышения рентабельности совхозов охватывает целый комплекс мероприятий, направленных на более рациональное использование всех элементов производства. Важным условием рентабельности является интенсивное ведение хозяйства, особенно его основной отрасли — молочного животноводства. При целесообразном сочетании отраслей и применении передовой технологии крупного производства это дает возможность получать с каждого гектара максимальное количество продукции при наименьшей затрате труда и средств.

Поскольку затраты на корма составляют 54—75% себестоимости продукции животноводства, сокращение их имеет в снижении себестоимости особое значение. Для совхозов Эстонской ССР характерны, с одной стороны, относительно небольшая затрата кормовых единиц на единицу продукции, а с другой — высокая себестоимость кормов. Для производства 1 кг молока в 1959 г. при среднегодовом надое в 3122 кг была затрачена 1 корм. ед., себестоимость которой составляла в среднем 69 коп.

Важнейшим резервом снижения себестоимости кормов является повышение урожайности кормовых культур. В группе совхозов, где урожай пашни, культурных лугов и

пастбищ превышал 2000 корм. ед/га, себестоимость была в среднем на 44% ниже, чем в совхозах с урожаем менее 1000 корм. ед/га. В совхозах республики необходимо повысить урожайность пашни, культурных лугов и пастбищ до 2500—3000 корм. ед/га со средней себестоимостью не выше 50 коп. Важным средством снижения себестоимости кормов является также замена дорогостоящих видов кормов высокоурожайными кормами с низкой себестоимостью (трава культурных пастбищ, кукуруза на силос и др.). Кроме того, наши совхозы располагают резервами для постепенной замены покупных концентратов более дешевыми кормами собственного производства.

Для интенсификации растениеводства и животноводства и снижения себестоимости их продукции имеются более крупные резервы в совхозах с низким уровнем производства, где рост продукции даст больший экономический эффект. В связи с тем, что для многих, особенно для вновь организованных совхозов характерен небольшой удельный вес культурных земель, важнейшим условием интенсификации производства является приведение их в культурное состояние.

С целью развития производства и удовлетворения потребностей расширенного воспроизводства совхозы получают в настоящее время от государства средства для расширения производства в порядке бюджетного финансирования. В 1959 г. каждый совхоз республики получил в среднем 1,3 млн. руб. бюджетных средств, что составило на каждые 1000 руб. товарной продукции дополнительно 348 руб. При этом вновь организованные совхозы использовали в среднем вдвое больше бюджетных средств, чем старые. Поскольку наблюдаются большие различия в обеспеченности совхозов основными средствами, следует обратить особое внимание на интенсификацию производства в совхозах со слабой производственной базой, одновременно добиваясь повышения эффективности использования средств производства во всех совхозах.

Потребность в использовании значительных бюджетных средств наблюдалась и в группе старых передовых совхозов, где средний уровень рентабельности составил 13%. Это говорит о том, что хотя основным фактором достижения необходимого уровня рентабельности является снижение себестоимости, следует принимать во внимание и значение системы цен в образовании рентабельности. Цены на продукцию должны быть экономически обоснованными и покрывать себестоимость ее производства совхозами, находящимися в средних условиях, а также обеспечивать необходимую аккумуляцию, стимулируя повышение рентабельности. Несмотря на то, что действующие в настоящее время цены имеют некоторые преимущества перед прежними, они имеют и ряд недостатков. По сравнению с установленными для колхозов закупочными ценами, в совхозах средние цены реализации по мясу крупного рогатого скота на 32%, по молоку на 15%, по шерсти на 64% и по баранине на 31% ниже, а по яйцам на 20%, картофелю и овощам на 50—60% выше, чем в колхозах. В то же время соотношения себестоимости этих продуктов в колхозах и совхозах одинаковые.

Поскольку между колхозами и совхозами за последние годы произошло значительное сближение в снабжении кадрами и техникой, в производительности труда и других экономических условиях, приобрел актуальность вопрос об установлении единых цен для колхозов и совхозов. Для ближайших лет могут быть установлены цены на уровне существующих в настоящее время закупочных цен в колхозах, причем последние нуждаются в некотором уточнении. При совершенствовании системы цен несколько снизится рентабельность растениеводства совхозов, рентабельность животноводства же повысится; при этом сложится и более правильное соотношение между рентабельностью молока, говядины и свинины. По мере того как в совхозах и колхозах благодаря осуществлению научно обоснованной системы сельского хозяйства будет снижаться себестоимость, будут складываться и условия для установления новых, более низких закупочных цен.

При уточнении цен необходимо иметь в виду их дифференциацию по качеству, а также по периодам года и по отдельным экономическим зонам. В то же время нельзя считать правильным установление различных цен в пределах очень небольших территорий, например районов, так как это приведет к излишней раздробленности цен. Различия между районами имеются, но еще большие различия имеются между хозяйствами одного и того же района. Для взимания дифференциальной ренты I с колхозов в общегосударственный фонд можно использовать налоговую систему, которая даст возможность точнее учитывать конкретные условия районов и хозяйств. В совхозах можно вместо дифференциации цен по небольшим зонам соответственно регулировать распределение прибыли. Чтобы выработать правильные критерии для оценки результатов работы, в том числе рентабельности совхозов, необходимо группировать совхозы в соответствии с их природно-экономическими условиями.

Регулирование цен, прибыли и рентабельности на экономически обоснованных началах поможет укрепить хозяйственный расчет в совхозах и установить более четкие экономические отношения между государством и совхозами.

DIE WICHTIGSTEN FAKTOREN DER RENTABILITÄTSSTEIGERUNG IN DEN SOWCHOSEN DER ESTNISCHEN SSR

H. Elenurm

Zusammenfassung

Die Rentabilität der Unternehmen ist wesentliche Vorbedingung der Entwicklung der Produktivkräfte und der Bildung einer materialtechnischen Basis des Kommunismus. Obgleich die Rentabilität in der sozialistischen Wirtschaft keinen Selbstzweck bildet, wie es im Kapitalismus der Fall ist, hat die Akkumulation vom Standpunkt der weiteren Entwicklung der sozialistischen Unternehmen eine wichtige Aufgabe zu erfüllen. Aus diesem Grunde stellen wirtschaftlicher Haushalt und Rentabilitätssteigerung Probleme dar, die auch für die Sowchose aktuell sind.

Mit der Grössenzunahme der Sowchose in der Estnischen SSR und mit dem Anwachsen ihrer Produktionskapazität ist ihr Anteil an der Versorgung des Staates mit landwirtschaftlichen Erzeugnissen bedeutend gestiegen. Für zahlreiche Sowchose der Republik sind hohe Produktions- und Rentabilitätsexponenten kennzeichnend. Die durchschnittliche Rentabilität der Sowchose beträgt 4,2%, reicht jedoch in den führenden Sowchosen (Lenin-Sowchos und Viiratsi-Sowchos) bis 21—22%. Das Rentabilitätsniveau weist in den Sowchosen grosse Unterschiede auf, und zwar gilt das auch für die einzelnen Produktionszweige innerhalb der Sowchose. Während die Einnahmen im Anbau warenfähiger Nutzpflanzen und in der Pelztierzucht die entsprechenden Selbstkosten 1,5—2mal überstiegen, war dieses Verhältnis in den Hauptzweigen der Tierzucht ein ganz anderes: die Einnahmen von der Realisierung der Produktion reichten hier nicht aus, die Produktionskosten zu decken. Die durchschnittliche Rentabilität von vier Jahren (1956—1959) betrug für die Milch —6,7%, für das Rindfleisch —44,2% und für das Schweinefleisch —4,3%.

Es ist vor allem die Selbstkostensenkung, die zu einer höheren Rentabilität der Tierzucht verhelfen soll. Ein Vergleich der wichtigsten Exponenten der rentablen und der nichtrentablen Sowchose legt klar, dass in der Gruppe der rentablen — den nichtrentablen gegenüber — je 100 ha landwirtschaftliches Nutzland 2,3mal mehr realisierbare Produktion lieferten, je 1000 Rubel Grundmittel aber 41% mehr; gleichzeitig gestalteten sich die Selbstkosten in den rentablen Sowchosen um 13 bis 29% niedriger.

Das Problem der Rentabilitätssteigerung in den Sowchosen umfasst also eine Gesamtheit von Massnahmen, die auf eine rationellere Verwendung aller Produktionselemente gerichtet sind. Die Zahl der Tiere und ihre Produktivität sind bedeutend zu steigern, was die Grundlage der Einführung fortschrittlicher Arbeitsmethoden und einer höheren Arbeitsproduktivität bildet. Das Ziel muss eine intensive Wirtschaft sein, wo die einzelnen Produktionszweige einander zweckmässig angepasst wären und bei minimalen Aufwendungen an Arbeit und Material maximale Produktion je ha ermöglichen.

Da die Kosten der Futtermittel 54—75% von den Selbstkosten der Tierzuchterzeugnisse ausmachen, ist hier die Wirtschaftlichkeit vom Standpunkt der Selbstkostensenkung überaus wichtig. In den Sowchosen der Estnischen SSR ist der Verbrauch an Futtereinheiten relativ gering, die Selbstkosten der Futtermittel aber relativ hoch. Im Jahre 1959 benötigte die Produktion 1 Kilogramms Milch (bei einer durchschnittlichen Jahresmilchleistung von 3122 kg) 1 Futtereinheit, deren Selbstkosten sich durchschnittlich auf 69 Kop. beliefen.

Die Selbstkosten der Futtermittel können in den Sowchosen durch Steigerung der Hektarerträge sehr bedeutend ermässigt werden. So waren in den Sowchosen, wo der Hektarertrag des Ackerlandes und der Kulturwiesen 2000 Futtereinheiten überstieg, die Selbstkosten der Futtermittel durchschnittlich 44% niedriger als in denen, wo der entsprechende Ertrag unter 1000 Futtereinheiten lag. Die Sowchose unserer Republik sollten die Ertragsfähigkeit ihre Äcker und Kulturwiesen auf 2500—3000 Futtereinheiten je Hektar steigern, wobei die durchschnittlichen Selbstkosten nicht über 50 Kop. ausmachen würden. Ein wichtiger Faktor der Selbstkostensenkung ist auch die Ersetzung teurer Futtermittel durch ertragsfähigere und billigere (Kulturweidegräser, Mais für die Gärfutterbereitung usw.). Auch können die Sowchose käufliches Kraftfutter nach und nach durch billigere Futtermittel eigener Produktion ersetzen.

Die Sowchose mit niedrigem Produktionsniveau haben grosse Möglichkeiten, den Pflanzenbau und die Tierzucht zu intensivieren und die Selbstkosten zu senken, da die Steigerung der Produktion hier grösseren wirtschaftlichen Effekt gibt. Da die neugeschaffenen Sowchose, deren Produktionsniveau noch niedrig ist, relativ wenig Kulturland besitzen, so bildet die rasche Kultivierung des Landes eine wesentliche Vorbedingung der Produktionssteigerung.

Die Sowchose werden heute für Zwecke ihrer Weiterentwicklung und der erweiterten Reproduktion finanziert, indem sie vom Staate entsprechende Budgetbeträge zugeteilt

erhalten. In 1959 beliefen sich diese zusätzlichen Mittel in unserer Republik auf durchschnittlich 1,3 Millionen Rubel je Sowchos, oder 348 Rubel je 1000 Rubel Einnahmen von der Realisierung der Produktion. Von den Budgetbeträgen wurden 59,4% für Grundmittel und 24,1% für Umsatzmittel verausgabt. Dabei verfügten die neuen, auf Kolchosbasis gegründeten Sowchose über etwa 2mal grössere Budgetbeträge als die alten Sowchose. Da die Sowchose in bezug auf ihre Ausrüstung grosse Unterschiede aufweisen, so muss besonderer Nachdruck auf die Stärkung der Produktionsbasis der weniger ausgerüsteten gelegt werden, um die Sowchose in dieser Hinsicht auszugleichen. Gleichzeitig ist eine effektivere Ausnutzung der Mittel anzustreben.

Die Herabsetzung der Selbstkosten ist zwar der wichtigste Faktor, der das erforderliche Rentabilitätsniveau zu erreichen hilft; doch sollte auch der Einfluss des Preissystems berücksichtigt werden. Der jeweilige Preis muss ökonomisch begründet sein, er muss die Selbstkosten der in Durchschnittsbedingungen arbeitenden Sowchose decken, die notwendige Akkumulation garantieren und zur besseren Rentabilität beitragen. Obgleich die jetzigen Sowchospreise mit den früheren verglichen in mancher Hinsicht vorteilhaft sind, haben sie auch einige Nachteile aufzuweisen. Das Problem besteht im gegenseitigen Verhältnis der Preise. Im Vergleich zu den für die Kolchose gültigen Aufkaufpreisen sind für die Sowchose die durchschnittlichen Realisierungspreise beim Rindfleisch um 32%, bei der Milch um 15%, bei der Wolle um 64% und beim Hammelfleisch um 31% niedriger, bei den Hühnereiern hingegen um 20%, bei den Kartoffeln und beim Gemüse um 50—60% höher.

In den letzten Jahren hat zwischen den Kolchosen und den Sowchosen eine bedeutende Ausgleichung stattgefunden. Das gilt sowohl für den Kader als auch für die technische Ausrüstung, die Arbeitsproduktivität und die anderen wirtschaftlichen Faktoren. Infolgedessen ist nun auch die Ausgleichung der Kolchospreise und der Sowchospreise aktuell geworden. Für die nächsten Jahre könnten die Preise auf dem Niveau der jetzigen Kolchos—Aufkaufpreise fixiert werden, wobei diese Preise etwas genauer angegeben werden müssten. Mit der Berichtigung der Preise würde die Rentabilität im Pflanzenbau der Sowchose bis zu einem gewissen Grade sinken, doch würde sie in der Tierzucht steigen, wobei auch die Proportion zwischen der Rentabilität der Milch, des Rindfleisches und des Schweinefleisches richtiger gestaltet würde. Die Festsetzung einheitlicher Preise auf dem Niveau der gegenwärtigen Aufkaufpreise wäre als eine zeitweilige Massnahme zu betrachten, deren Anwendung die Interessen der nächsten Jahre erfordern. In dem Masse, wie die Sowchose und Kolchose die Einführung wissenschaftlich begründeter landwirtschaftlicher Methoden fortsetzen, werden die Selbstkosten weiter sinken und so die Voraussetzung neuer, bedeutend niedrigerer Preise schaffen.

Bei der Berichtigung der Preise sollte auch ihre Differenzierung nach Winter- und Sommerperiode im Auge behalten werden, sowie auch ihre grössere Differenzierung in den einzelnen Wirtschaftsgebieten. Dagegen ist die Festsetzung von Sonderpreisen für allzu kleine Territorien, z. B. für einzelne Bezirke (Rayons), nicht gerechtfertigt, weil das eine übermässige Zersplitterung des Preisstandes herbeiführen würde. Unterschiede zwischen den Bezirken sind zwar vorhanden, doch darf nicht vergessen werden, dass sie zwischen den einzelnen Betrieben noch grösser sind. Die Festsetzung von Sonderpreisen ist nicht der einzig mögliche Weg, die Differentialrente I in den staatlichen Fonds fliessen zu lassen: diese Aufgabe kann auch mittels des Steuersystems gelöst werden, was die konkreten Bedingungen der Bezirke und der einzelnen Betriebe besser berücksichtigen lässt. In den Sowchosen kann statt der Differenzierung der Preise die Verteilung des Gewinns entsprechend reguliert werden.

Die Regulierung der Preise, des Gewinns und der Rentabilität auf ökonomisch gerechtfertigten Grundlagen würde das Prinzip der wirtschaftlichen Rechnungsführung in den Sowchosen stärken und richtigere wirtschaftliche Verhältnisse zwischen dem Staat und den Sowchosen schaffen.

*Institut für Ökonomie
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 20. Okt. 1960